

วัฒนธรรมการบูชาโทเท็มของชนชาติกลุ่มน้อยในจีน
中國少數民族的圖騰崇拜文化
Totemism of the Chinese Ethnic Groups

นก อึ้งโพธิ์¹

บทคัดย่อ:

ความเชื่อเรื่องโทเท็มนับเป็นลัทธิความเชื่อที่ดั้งเดิมที่สุดถัดจากการนับถือผีของคนสมัยโบราณ โทเท็มที่นับถือบูชาจะเป็นทั้งสัญลักษณ์เทพผู้พิทักษ์ และที่สำคัญที่สุดคือมีฐานะเป็นเสมือนบรรพบุรุษของชนเผ่าหรือชนาตินั้นๆ ชนชาติกลุ่มน้อยต่างๆ ของจีนก็มีประเพณีนับถือบูชาโทเท็มเช่นเดียวกัน ประเพณีดังกล่าวรวมถึงสัญลักษณ์โทเท็ม พิธีกรรมบูชาโทเท็ม และข้อห้ามเกี่ยวกับโทเท็ม เป็นต้น การศึกษาวิจัยเรื่องการบูชาโทเท็ม นอกจากจะทำให้เข้าใจที่มาของลัทธิความเชื่อตามแนวคิดชนแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งต้นรากของคติชนและการศึกษากำเนิดของชนชาติอีกด้วย

คำสำคัญ: โทเท็ม การบูชาโทเท็ม ชนชาติกลุ่มน้อย ชาตวิวงศ์ บรรพบุรุษ

¹ นก อึ้งโพธิ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และนักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาคติชนวิทยา มหาวิทยาลัยเสฉวน 黃天賜, 泰國農業大學人文學院外語系中文專業講師及四川大學民俗學專業博士研究生。

Nop Oungbho, lecturer, Chinese Section, Department of Foreign Languages, Faculty of Humanities, Kasetsart University and Ph.D. candidate (Folklore), Sichuan University.

摘要：

除了“萬物有靈”的觀念以外，圖騰就是古代人的最早宗教信仰。所受崇拜的圖騰既是某族群的標誌、保護神，又為氏族的祖先。中國少數民族也同樣各有各的圖騰崇拜文化，即圖騰之物、圖騰祭祀禮儀、圖騰禁忌等等。研究圖騰崇拜，不僅對民俗信仰的淵源有所了解，而且對民俗源流的發展和民族起源的研究都有著重要的意義。

關鍵詞：圖騰、圖騰崇拜、少數民族、氏族、祖先

Abstract:

Totemism, next to animism, is the oldest belief of the ancient people. A certain totemic thing is considered a symbol, a guardian god, and most importantly, an ancestor of one's clan. Many ethnic groups in China also have totemism of their own, which includes totemic symbols, totemic rituals, and totemic taboo, for instance. The study of totemism not only allows us to understand the backgrounds of folk beliefs, but is also beneficial to the development of folklore sources and the study of the origins of ethnic groups.

Keywords: totem, totemism, ethnic groups, clan, ancestors

1. อะไรคือโทเท็ม

โทเท็ม (totem) หรือ สัญลักษณ์ประจำเผ่า มีต้นรากของคำจากภาษาอินเดียนแดงเผ่าโอจิบวา (Ojibwa)² ว่า “Ototeman” ซึ่งมีความหมายว่า

² บ้างเรียก Ojibwe, Ojibway, Chippewa ก็มี

“เขาคือญาติของเรา” สมาชิกในชนเผ่าหนึ่งๆ เชื่อกันว่าสิ่งที่นำมาเป็น
โทเท็มของเผ่า มีความเกี่ยวพันทางสายเลือดกับพวกตนเอง โดยเผ่าพันธุ์
หรือชาติวงศ์ของตนคือผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากสิ่งที่ถือเป็นโทเท็มนั้น ใน
สมัยโบราณ หลายชนเผ่ามีกฎบังคับการแต่งงานข้ามเผ่า (exogamy) โดย
มีข้อห้ามแต่งงานกับคนในเผ่าเดียวกัน ฉะนั้น การกำหนดโทเท็มมาเพื่อ
เป็นสัญลักษณ์ของเผ่า จึงเป็นการบ่งบอกชัดเจนเชิงนัยว่า ผู้ที่นับถือ
โทเท็มเดียวกัน ล้วนมีสายเลือดเดียวกันประหนึ่งพี่น้อง และไม่ควร
แต่งงานกันเอง (楊麗娟, 2004: 134)

แต่ละชนเผ่าต่างก็มีสัญลักษณ์โทเท็มที่ต่างกันไป สิ่งที่นำมาเป็น
โทเท็มอาจเป็นได้ทั้งสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์และพืชต่างๆ หรือสิ่งไม่มีชีวิตเช่น
หิน น้ำ ไฟ เป็นต้น และได้ยึดเอาโทเท็มนั้นเป็นเสมือนเทพผู้พิทักษ์และ
สัญลักษณ์ตัวแทนของชนเผ่าด้วย (鍾敬文, 2004: 191) ที่พบเห็นโดย
ส่วนมากจะเป็นการนำสัตว์หรือพืชมาเป็นโทเท็มของเผ่า และจะมี
พิธีกรรมบูชาโทเท็มรวมถึงข้อห้ามมากมายเกี่ยวกับโทเท็มของชนเผ่านั้นๆ
ฉะนั้น การนับถือบูชาโทเท็มจึงเป็นการรวมเอาแนวคิดเรื่องการบูชา
ธรรมชาติ การนับถือภูติผีหรือเทพเจ้า และการบูชาบรรพบุรุษมาไว้ด้วยกัน
อย่างไรก็ดี ยังมีอีกหลายคนที่เข้าใจว่าการนับถือบูชาโทเท็มนี้คือสิ่งเดียว
กับการนับถือวิญญาณของธรรมชาติ (animism) ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว
การบูชาโทเท็มนั้นเพียงถือกำเนิดบนพื้นฐานของการบูชาวิญญาณธรรมชาติ
เท่านั้น โดยเพิ่มเอาลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นและซับซ้อนเข้าไป โดย
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชาติกับโทเท็มนั้นจะแฝงประเด็นเรื่องชาติ
วงศ์และการสืบสายเลือดเอาไว้อย่างชัดเจน

มังกรของจีน หรือพระอาทิตย์ของญี่ปุ่น อาจถือว่าเป็นตัวอย่าง
ของโทเท็มที่มีเอกลักษณ์ค่อนข้างโดดเด่นชัดเจน ทั้งสองสิ่งนี้นอกจาก
จะเป็นสัญลักษณ์แทนประเทศและชนชาติแล้ว ชาวจีนและญี่ปุ่นก็ยังมี
ความเชื่ออีกว่า ตนเองนั้นคือผู้สืบเชื้อสายมาจากมังกรและพระอาทิตย์

ตามลำดับอีกด้วย ดังที่เรามักจะได้ยินคำพูดที่คนจีนเรียกตนเองว่าเป็น “ทายาทมังกร” หรือความเชื่อของคนญี่ปุ่นที่เรียกจักรพรรดิว่าเป็น “บุตรของพระอาทิตย์”

ในปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องโทเท็มนี้ยังคงมีให้เห็นอยู่ในกลุ่มของชนเผ่าพื้นเมืองในทวีปต่างๆ เช่น วัฒนธรรมการตั้งเสาโทเท็ม (totem pole) ในกลุ่มคนอเมริกันพื้นเมือง นอกจากนี้ก็ได้แก่กลุ่มคนพื้นเมืองในทวีปแอฟริกาและออสเตรเลีย รวมถึงชนชาติกลุ่มน้อยในประเทศจีนด้วย

นักมานุษยวิทยาชาวตะวันตกหลายคนได้ศึกษาเรื่องโทเท็ม รวมทั้งเขียนหนังสือและบทความไว้เป็นจำนวนไม่น้อย เช่น เฟรเซอร์ (James G. Frazer), **Totemism and Exogamy** (4 vol., 1910; repr. 1968); เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim), **The Elementary Forms of the Religious Life** (1915, repr. 1965, 1976); ฟรอยด์ (Sigmund Freud), **Totem and Taboo** (1918, repr. 1960); เลวี-สเตราส์ (Claude Lévi-Strauss), **Le Totémisme Aujourd'hui** (1962, **Totemism**, trans. Rodney Needham, 1963); ไทเลอร์ (Edward B. Tyler), **Primitive Culture** (1871, repr. 1958); ไฮทุน (Д. Е. Хайтун), **Тотемизм** (1958) เป็นต้น

เลวี-สเตราส์ (1963) ให้ข้อสังเกตว่าการบูชาโทเท็มอาจไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของลัทธิความเชื่อเสมอไป หากแต่เป็นระบบที่ใช้จัดประเภทอย่างหนึ่ง เขาเห็นว่าการบูชาโทเท็มไม่เพียงแต่เป็นฉลากหรือเครื่องหมายที่ใช้บ่งบอกความโดดเด่นของกลุ่มคนประเภทต่างๆ กัน แต่ยังมิบทบาทในการกำหนดโครงสร้างของความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มนั้นๆ ด้วย (อ้างถึงใน Weiner, 1998)

เดอร์ไคม์ (1976) กล่าวว่า โทเท็มเป็นตัวกำหนดบ่งชี้ชาติวงศ์ และเป็นเป้าหมายหลักของพิธีกรรมบูชาของชาติวงศ์นั้นๆ (อ้างแล้ว, 1998)

เฟรเซอร์ (1968) เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการสืบสายเลือดจากโทเท็ม (conceptual theory of totemism) ไว้ว่า เมื่อหญิงใคร่รู้ลึกถึงความ

เคลื่อนไหวของทารกในครรภ์เป็นครั้งแรก หล่อนจะเชื่อว่าเป็นวิญญาณ
โทะเท็มมาสถิตอยู่ในครรภ์ของตน และจะยึดเอาสิ่งที่อยู่แวดล้อม ณ ขณะ
นั้น (ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ พืช หรือหินก็ตาม) เป็นตัวแทนวิญญาณโทะเท็ม
ของบุตรในครรภ์ ทั้งนี้ ความเชื่อดังกล่าวเริ่มปรากฏขึ้นพร้อมๆ กับ
สังคมมารดา (ที่เด็กทารกที่เกิดมาไม่รู้จักพ่อของตน) (อ้างถึงใน Kardiner,
and Preble, 1963: 89)

2. โทะเท็มของชนชาติกลุ่มน้อยในจีน

ในประเทศจีนพบว่ามีกรนับถือบูชาสัญลักษณ์ประจำชนเผ่ามา
นานแล้วเช่นกัน เพียงแต่สมัยก่อนยังไม่มีคำศัพท์ใดจะมาอธิบาย
ประเพณีความเชื่อเช่นนี้ได้ เพิ่งมีการใช้คำว่า “โทะเท็ม” มาอธิบาย
แนวคิดเช่นนี้ในจีนเมื่อต้นศตวรรษที่ยี่สิบนี้เอง โดยผู้ที่นำคำว่าโทะเท็มนี้
เข้ามาสู่จีนเป็นคนแรกคือเหยียนฟู 嚴復 นักปราชญ์ในสมัยราชวงศ์ชิง
จากการแปลหนังสือเรื่อง A History of Politics ที่แต่งโดยเจงก์ส (Edward
Jenks) นักวิชาการชาวอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1903 หลังจากนั้นเป็นต้นมา ก็
ใช้คำว่าโทะเท็มนี้กันอย่างแพร่หลายในวงวิชาการของจีน

การนับถือบูชาโทะเท็มของชนชาติกลุ่มน้อยในประเทศจีนมีประวัติ-
ศาสตร์ที่ยาวนานหลายพันปี จากการสืบค้นจากเอกสารโบราณพบว่า
ชนชาติกลุ่มน้อยของจีนสมัยโบราณหลายกลุ่ม ต่างก็มีวัฒนธรรมการ
บูชาโทะเท็มเช่นเดียวกัน เช่น ชนชาติตูเจวี่ (เป็นชนชาติเร่ร่อนพเนจร อยู่
ตามบริเวณเทือกเขาอัลไต ประมาณช่วงศตวรรษที่หก) มีการบูชาโทะเท็ม
หมาป่า ดังปรากฏในพงศาวดารราชวงศ์โจว บรรพที่ห้าสิบ ว่า “นำหัว
หมาป่าทองมาครองบนธงศึก” (旗纛之上，施金狼頭) (อ้างถึงใน
文史知識編輯部, 1993: 115) ชนชาติตี (สมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก
อาศัยอยู่แถบภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน) ก็มีผู้สันนิษฐานว่า
เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายเดียวกับชนชาติทางใต้ที่บูชาโทะเท็มสุนัข จากหลักฐาน

ใน ตำนานสามก๊ก 三國誌 ที่มีการบันทึกไว้เกี่ยวกับชื่อที่ชาวตีเรียกตนเองว่าเป็น “ทายาทผานอู”³ ในขณะเดียวกัน ยังเชื่อว่าชนชาตินี้นับถือแพะเป็นโทเท็มด้วย เนื่องจากสมัยโบราณนั้น อักษร “ตี” (𪛗) ที่ใช้เป็นชื่อชนชาติยังสามารถใช้แทนอักษร “ตี” (𪛗) ที่หมายถึงแพะตัวผู้อีกด้วย อีกชนชาติหนึ่งที่ถือแพะเป็นโทเท็มคือเซียง⁴ จากบันทึกในพจนานุกรมชาวเหวินเจียจื่อ 說文解字 ว่า “เซียง (羌) คือกลุ่มชนเลี้ยงแพะจากซีหรง เกิดจากอักษร “คน” (人) และ “แพะ” (羊) เสียงยึดตาม “หยาง” (แพะ)” หรือในหนังสือสารานุกรม เฟิงสุทง 風俗通 ที่ว่า “เซียง คืออนารยชนจากซีหรง เลี้ยงแพะเป็นหลัก จึงยึดเอาอักษรหยางเป็นส่วนประกอบของชื่อ”

นับตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา ชนชาติจีนมีวัฒนธรรมการนับถือบูชาโทเท็มมาโดยตลอด บางชนชาติอาจมีการบูชาโทเท็มได้หลายอย่าง ชนชาติน่าซีมีการบูชาเสือ ไม้และหิน จามรี กบ⁵ โดยการบูชาโทเท็มทั้งหมดนี้ อาจไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน แต่มีการสืบทอดส่งต่อกันไปตามยุคสมัย มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับพัฒนาการการบูชาโทเท็มของชาวน่าซีว่า การบูชาเสือเกิดขึ้นในสมัยสังคมบุพกาล⁶ การบูชาไม้และหิน

³ ผานอู (盤瓠) เป็นเทพบรรพบุรุษของชนชาติเหยา มีหัวเป็นสุนัข กายเป็นคน เรียกไก่อโลวหวง (狗頭皇) หรือชื่อหวงเซ (四皇爺) ก็มี บ้างก็เข้าใจว่า เป็นองค์เดียวกับเทพผานอูผู้สร้างโลกในตำนานของชนชาติฮั่นด้วย

⁴ ในเอกสารโบราณจำนวนไม่น้อย ชื่อชนชาติ “ตี” และ “เซียง” มักปรากฏอยู่ร่วมกัน เป็น “ตี-เซียง” ปัจจุบันนักวิชาการจีนยังไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าสองชนชาตินี้เป็นชนชาติเดียวกันหรือไม่

⁵ การบูชากบถือเป็นลักษณะเด่นที่สามารถพบได้เฉพาะในสังคมชาวน่าซีเท่านั้น ตามตำนานของชนชาติน่าซีเล่าว่า กบเป็นผู้ให้กำเนิดธาตุทั้งห้า (ไม้ ไฟ เหล็ก น้ำ ดิน) นอกจากนี้ชาวน่าซียังเชื่ออีกว่า กบเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ พิจารณาจากลักษณะการให้กำเนิดลูกของกบ การบูชากบนี้แสดงออกทางการแต่งกาย โดยมีการเย็บผ้าเจ็ดชั้น ด้านบนเป็นสิ่งเหลื่อม ด้านล่างเป็นทรงมนของผืนหนัง คล้ายกับลักษณะของตัวกบ คิดไว้ที่เสื้อผ้าหนังแกะที่เป็นเครื่องแต่งกายประจำเผ่า ผ้าเจ็ดชั้นนั้น ชาวน่าซีเรียกกันว่า ปาเมี่ยว (巴妙) ซึ่งแปลว่า ดวงตาของกบ

⁶ ชาวน่าซีเชื่อว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากชนชาติเซียงโบราณ และได้รับเอาวัฒนธรรมการบูชาเสือมาจากชาวเซียงโบราณด้วย

เกิดขึ้นในยุคหินภายหลังจากสังคมบุพกาล การบูชาจามรีเกิดขึ้นในสมัย
สังคมทาส ซึ่งมีการเลี้ยงปศุสัตว์เป็นช่วงแรกๆ ส่วนการบูชาบเกิดขึ้น
ในช่วงปลายสังคมทาสและเริ่มเข้าสู่สังคมการเกษตร (楊傑宏, 2002)

สิ่งที่ชนชาติต่างๆ ในจีนนิยมนับถือเป็นโทเท็มที่เด่นๆ มีดังต่อไปนี้

2.1 มังกร

มังกรเป็นสัตว์ในจินตนาการ เอกสารโบราณบันทึกไว้ว่า
มังกรมีลักษณะเด่นที่เรียกว่า “เก้าคล้าย” นั่นคือ “หัวคล้ายอูฐ เขาคคล้าย
กวาง ตาคคล้ายกระด่าย หูคล้ายวัว คอคล้ายงู ท้องคล้ายหอยกาบ เกล็ด
คล้ายปลา กรงเล็บคล้ายเหยี่ยว อุ้งดินคล้ายเสือ” มีการแบ่งมังกรออกเป็น
หลายประเภท เช่น มังกรขาว มังกรเหลือง มังกรเขียว มังกรดำ มังกร
แดง เป็นต้น นอกจากนี้มังกรยังเป็นสัตว์ที่มีอิทธิฤทธิ์มหาศาล มีความ
สามารถ “เหินขึ้นฟ้าหรือดำลงน้ำจักเกิดลมฝน” สังคมจีนสมัยก่อนเป็น
สังคมการเกษตร จึงมีการบูชามังกรเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของเรือกสวน
ไร่นา

รูป 1 มังกร

บางทฤษฎีถือว่ามังกรกำเนิดมาจากงูและม้า กล่าวคือ เมื่อ
หวงตี้ ปฐมกษัตริย์และบรรพบุรุษของชนชาติจีนในตำนานบรรพชน

เผ่าทางเหนือที่บูชาโทเท็มม้า จึงนำซึ่งเป็นโทเท็มของชนชาติของตนมา
รวมกับม้า เกิดเป็นสัตว์ชนิดใหม่คือ “มังกร” (高奇, 2005: 151)

โทเท็มมังกรนี้สันนิษฐานว่าพัฒนามาจากโทเท็มงูในสมัย
โบราณ ตามตำนานเล่าว่าเทพผู้ชี้และเทวีหนึ่งว่า ซึ่งเป็นเทพและเทวี
กำเนิดของชนชาติจีนมีรูปร่างเป็นงู จึงบูชางูเป็นโทเท็ม

ในบันทึกประวัติศาสตร์ชื่อ **史記** มีความว่า “หลิวเอ๋อ
มารดาอันเก่า⁷ ฟ่านก้อยู่ริมทะเลสาบใหญ่ สุนัขว่าได้สมพาสกับมังกร
และให้กำเนิดองค์เก่า⁸” ดังนั้น ชาวจีนจึงถือว่ามังกรเป็นสัญลักษณ์
ประจำตัวของจักรพรรดิจีนไปด้วย

ชนชาติอื่นในเขตโอเหลาซาน มณฑลยูนนาน⁸ บูชาโทเท็ม
มังกร มีการนำหินจากแม่น้ำมาทำเป็นรูปมังกรเอาไว้เป็นเครื่องราง เรียก
ว่า “หินมังกร” เชื่อกันว่าสามารถช่วยหญิงที่มีบุตรยากได้ด้วยการนั่งทับ
หรือเหยียบหินนั้นไว้ แล้วการคลอดบุตรก็จะราบรื่น (宋兆麟 《原始
生育信仰》อ้างถึงใน 何星亮, 2002)

ปัจจุบันร่องรอยการบูชาโทเท็มมังกรยังปรากฏอยู่ในวัฒนธรรม
จีนหลายประการด้วยกัน เช่น การแสดงระบำมังกรในเทศกาลต่างๆ
เชื่อว่าเป็นการขจัดเสนียดและเรียกมงคล การแข่งเรือมังกรในเทศกาล
ตวนอู่หรือเทศกาลบ๊ะจ่าง (วันที่ห้าเดือนห้า) หรือในด้านภาษา ส่วนหนึ่งที่
ว่า “วังจื่อเฉิงหลง” (望子成龍 หวังบุตรเป็นมังกร) ก็แสดงให้เห็นถึง
อุดมคติของชนชาติจีนได้อย่างดี

⁷ อันเก่า (漢高祖) ปฐมจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ฮั่น (ก่อนค.ศ. 206-ค.ศ. 220) พระนามเดิมว่า หลิวปัง บ้างเรียกว่าอันเกาตี้ ก็มี

⁸ ชนชาติ (民族) เป็นชนชาติกลุ่มน้อยที่มีการกระจายที่อยู่อาศัยในหลายมณฑลของจีน เช่น เสฉวน ยูนนาน กุ้ยโจว และกว่างซีเป็นต้น ชาวฮั่นที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่ต่างกันก็จะมีภาษาและวัฒนธรรมที่ต่างกันไปด้วย

2.2 นก

ในซือจิง 詩經 ซึ่งเป็นหนังสือประหมกลอนเล่มแรกของจีน มีบันทึกไว้ว่า “ฟ้าส่งนางแอ่น (เสวียนเหนี่ยว) ให้กำเนิดชาว ตั้งถิ่นฐาน ณ ดินแดนอินอันไพศาล” (ซือจิง: ชางซ่ง: เสวียนเหนี่ยว 詩經: 商頌: 玄鳥) ชาวในที่นี้หมายถึงชนชาติชางหรือราชวงศ์ชาง (ราว 1,700 ปีก่อน ค.ศ.-1,100 ก่อน ค.ศ.) ดินแดนอินก็คือดินแดนชาง⁹ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ชางคือเซี่ย (契 Xiè) ตามตำนานเล่าว่าเจียนตี้ มารดาของเซี่ย ได้กลืนไข่นกนางแอ่นเข้าไป จากนั้นก็ให้กำเนิดเซี่ย ชนชาติชางจึงถือเอานกนางแอ่นเป็นบรรพบุรุษของตน

รูป 2 “นกนางแอ่น” ศิลปิน: หลูคุนเฟิง (盧坤峰)

นอกจากนี้ ก็ยังมีการขุดพบเครื่องทองสำริดสมัยราชวงศ์อิน (หรือชาง) ที่มีลวดลายรูปนกวาดเอาไว้อย่างงดงาม เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่พิสูจน์ว่าความเชื่อเรื่องการบูชานกนี้มีมานานแล้ว

⁹ ราชวงศ์ชางในรัชสมัยพระเจ้าผานเกิงย้ายเมืองหลวงจากชางมาสู่อิน เรียกรวมนว่าอิน-ชาง (殷商) ปัจจุบันดินแดนอินคือบริเวณเมืองอันหยาง มณฑลเหอหนาน

2.3 เสือ

มีชนชาติกลุ่มน้อยของจีนจำนวนหลายชนชาติที่บูชาโทเท็มเสือ เช่น อี้ ฉู่ ไป๋ นานชี ลาสู ลอปา เป็นต้น ชนชาตินี้เรียกตนเองว่าเป็น “ชนชาติเสือ” ยกให้เสือคำเป็นบรรพบุรุษ เชื่อว่าเมื่อชาวอี้ตายไปแล้วจะกลายเป็นเสือ การทำศพของชาวอี้นั้นจะนำเอาหนังเสือมาห่อศพไว้แล้วจึงเผา เชื่อว่าจะทำให้วิญญาณกลับไปเป็นเสืออีกครั้งได้ (劉堯漢、楊和森《彝族和土家族同源於虎伏羲》อ้างถึงใน 何星亮, 2002) ปัจจุบันหลักฐานที่แสดงว่าชาวอี้บูชาโทเท็มเสือนั้น ยังหาได้ง่ายได้ทั่วไป เช่นตามบ้านเรือน เครื่องแต่งกาย ศิลปหัตถกรรม ก็จะมีรูปของเสือปรากฏอยู่ทั้งนั้น

ชนชาติไป๋ในเมืองต้าหลี่ มณฑลยูนนานบูชาโทเท็มเสือขาว เรียกตนเองว่า “เหลาจือเหลาหนง” (勞之勞農 แปลว่า บุตรธิดาของเสือ) ถือเอาเสือเป็นบรรพบุรุษ ขามออกล่าสัตว์ก็จะยกเว้นไม่ล่าเสือ หรือหากว่าโดนเสือกิน ก็จะเรียกว่าเป็นการ “กลายเป็นเทพ”

ตามตำนานของชนชาติไป๋เล่าว่า มีหญิงสาวชาวไป๋อยู่คนหนึ่ง หลับฝันไปว่าได้สมสู่กับเสือ เมื่อสะดุ้งตื่นขึ้นก็พบว่าตนมีครรภ์คลอดลูกออกมาเป็นผู้ชาย เนื่องจากไม่มีพ่อ จึงให้ใช้สกุลเสือ ตั้งชื่อว่า หลัวซ่างไฉ (“หลัว” เป็นภาษาไป๋ หมายถึงเสือ) เมื่อโตขึ้นเป็นหนุ่ม หลัวซ่างไฉได้กลายร่างเป็นเสือขาวหายเข้าไปในป่า แม้จะมีรูปร่างน่ากลัว แต่เสือขาวตัวนี้ก็ทำหน้าที่คอยพิทักษ์ปกป้องชาวไป๋มาโดยตลอด ปัจจุบันที่หมู่บ้านต้าผิงและซ่างซือในอำเภอเสียงหยุนยังมีคนใช้สกุลหลัวและลั่วอยู่ โดยเชื่อว่าเป็นทายาทหลัวซ่างไฉ โดยทั้งสองสกุลนี้จะไม่แต่งงานกันเอง ด้วยถือว่าเป็นพี่น้องสายเลือดเดียวกัน

ในคัมภีร์ดงปาของชนชาตินานชี มีการบันทึกเกี่ยวกับ “ที่มาของเสือ” ไว้ว่า “บรรพบุรุษมังกรบนสวรรค์คือปู่ของเสือ แมวหน้าขาวที่เลี้ยงกันบนโลกมนุษย์คือย่าของเสือ หัวเสือนั้นมาจากสวรรค์ หนังเสือ

มาจากแม่ธรณี กระดูกเสือมาจากหิน เนื้อเสือมาจากดิน ตาเสือมาจาก
พระจันทร์ ปอดเสือมาจากพระอาทิตย์...” ส่วนต่างๆ ในร่างกายของเสือ
นั้นเต็มไปด้วยจิตวิญญาณของสรรพสิ่งรอบๆ ตัว แสดงให้เห็นความ
เคารพเสือของชาวนาซีได้อย่างดี นอกจากนี้ ในคัมภีร์ตงปาแต่ละบท จะ
มีอักษรภาพรูปเสือปรากฏอยู่ที่ต้นบทแทบทั้งสิ้น หมายความว่า “ครั้ง
โบราณกาล” แสดงว่าเสือนี่ก็คือต้นตระกูลของมวลมนุษยชาตินั่นเอง
(楊傑宏, 2002)

2.4 วัว

ประเพณีการบูชาวัวถือกำเนิดขึ้นจากสังคมการเกษตร วัว
ถือเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตเกษตรกร เรียกได้ว่าไม่
สามารถแยกออกจากกันได้ แรกเริ่มเดิมที คนใช้วัวช่วยในการทำไร
ไถนา ลากเลื่อนลากเกวียน สามารถช่วยผ่อนแรงของเกษตรกรไปได้มาก
วัวจึงกลายเป็นสัตว์ที่เกษตรกรและชาวนารัก เลี้ยงดูเป็นอย่างดีและ
ทะนุถนอมเป็นพิเศษ เวลานานเข้า ก็เริ่มมีคนสร้างตำนาน ยกให้วัวเป็น
เสมือนเทพ สารานุกรมเฟิงสุทง บันทึกไว้ว่า เมื่อตอนที่หลี่ปิง ข้าหลวง
นครรัฐสวู่ (蜀 Shǔ ชื่อเก่าของเสฉวน) สร้างเขื่อนตูเจียงเยียน¹⁰ ที่
มณฑลเสฉวนนั้น ได้กลายร่างเป็นวัว เพื่อปราบเทพแม่น้ำที่ชั่วร้ายที่มา
คอยก่อกวนการสร้างเขื่อน ท้ายสุดก็สามารถสร้างเขื่อนได้สำเร็จ เขื่อน
ตูเจียงเยียนที่สร้างขึ้นนั้นก็ช่วยให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คน
สมัยก่อนจึงเห็นว่าวัวนั้นเป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาก็มีการนำมาเป็น
โทเท็มเอาไว้บูชา

¹⁰ ตูเจียงเยียน 都江堰 เป็นเขื่อนชลประทาน สร้างขึ้นเมื่อประมาณ 2,200 กว่าปีที่แล้ว
เพื่อป้องกันอุทกภัยจากแม่น้ำหมินเจียง 岷江 ตั้งอยู่ ณ ที่ราบเชิงตุ ถือว่าเป็นอยู่ชาวฮั่นที่
สำคัญของจีนตั้งแต่ต้นเป็นต้นมา และทำให้บริเวณพื้นที่นี้ได้รับการขนานนามว่า “เมืองแมน
แดนสวรรค์” ด้วย ปัจจุบันเขื่อนตูเจียงเยียนนี้ได้รับการจัดให้เป็นมรดกโลกด้านวัฒนธรรม ปี
2000 โดยองค์การยูเนสโก

ชนชาติที่บูชาโทเท็มวัวได้แก่ชนชาติตัง เกอเหล่า และเหยา โดยแต่ละชนชาติก็มีประเพณีพิธีการบูชาวัว (ดูข้อ 3.3) และข้อห้ามที่ต่างกันไป เช่น ชนชาติเกอเหล่าไม่กินเนื้อวัว และห้ามตีวัว เนื่องจากถือว่าวัวเป็น “ผู้มีพระคุณ” เป็นต้น

2.5 หมาป่า

ดังที่ได้กล่าวถึงการบูชาโทเท็มหมาป่าของชนชาติทูเจวไป แล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าหมาป่าเป็นโทเท็มที่อยู่คู่วัฒนธรรมชนชาติกลุ่มน้อยของจีนมานาน ในปัจจุบัน ชนชาติที่ยังนับถือโทเท็มหมาป่าอยู่ก็คือชนชาติมองโกล (ซึ่งอ้างว่าตนเองนั้นเป็นลูกหลานของชนชาติทูเจวด้วย) ชนชาติมองโกลเห็นว่าหมาป่ามีความกล้าหาญ เฉลียวฉลาด มีจิตใจแข็งแกร่ง และทรหด มีอารมณ์การต่อสู้อันฮึกเหิม สาเหตุที่ชนชาติมองโกลเลือกหมาป่าเป็นโทเท็มของชนชาติตน ประการแรกคือความเคารพยำเกรงที่เกิดจากการหวาดกลัวทำให้เกิดจิตบูชา หมาป่าบนทุ่งหญ้าอาศัยอยู่เป็นฝูงเป็นกลุ่ม การใช้อาวุธของชาวมองโกลนั้นไม่สามารถที่จะปกป้องฝูงแพะแกะจากฝูงหมาป่าได้เลย ประการที่สอง คือการบูชาอันเนื่องมาจากความซาบซึ้งใจ ดังมีคำเล่าลือมากมายที่พูดถึงเรื่องหมาป่าได้ช่วยบรรพบุรุษของชนชาติไว้ นอกจากนี้ หมาป่ามีนิสัยหลายอย่างคล้ายคน เช่นความเป็นสัตว์สังคมและรักครอบครัว ด้วยเหตุนี้

รูป 3 นวนิยายเรื่อง “โทเท็มหมาป่า”

ชาวมองโกลจึงเข้าใจว่าหมาป่าเป็นบรรพบุรุษ

วัฒนธรรมของชนชาติอื่น อาจมองหมาป่าด้วยสายตาที่หวาดกลัวและเกลียดชัง สังเกตได้จากคำศัพท์ในภาษาจีนอื่น คำศัพท์หรือสำนวนใดก็ตามที่มีคำว่าหมาป่าประกอบอยู่ด้วย มักจะมีความหมายไปในทางลบ เช่น 狼藉 lángjí (ระเกะระกะ เรี่ยราด) 狼心狗肺 lángxīn gǒufèi (จิตใจชั่วร้าย ไม่รู้จักบุญคุณ) 狼子野心 lángzǐ yěxīn (จิตใจอันโหดชั่ว) แต่ในนวนิยายเรื่อง โทเท็มหมาป่า (狼圖騰, 2004) กลับให้ภาพอีกด้านของหมาป่าที่ชนชาติมองโกลนับถือ นั่นคือฉลาดเฉลียว กล้าหาญและสามัคคี ทำให้สองหนุ่มชาวฮั่นที่เป็นตัวเอกของเรื่องต้องมานั่งขบคิดเกี่ยวกับการมองหมาป่าในแง่ร้ายของชาวฮั่น

“...ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดก็ต้องบูชาหมาป่า นับถือว่าหมาป่าเป็นเสมือนครู ชนชาติที่ใช้ชีวิตกลางทุ่งหญ้าเช่นชยงหนู อุซุน ทูเจว่ หรือมองโกล ต่างก็นับถือหมาป่าด้วยกันทั้งสิ้น ยกเว้นชนชาติฮั่น ฉันพนันได้เลยว่า พวกเราชาวฮั่น ถึงแม้จะอาศัยใช้ชีวิตกลางทุ่งหญ้าเป็นเวลาหลายศตวรรษ ก็คงไม่นับถือโทเท็มหมาป่าหรอก”

(โทเท็มหมาป่า บทที่สาม)

2.6 ผีเสื้อ

ผีเสื้อเป็นโทเท็มของชนชาติเหมียว (แมว) ชาวเหมียวถือว่าเจียงยางที่เป็นบรรพบุรุษของพวกเขากำเนิดมาจากไข่ของผีเสื้อ เจียงยางกำเนิดมาแล้วก็ต่อสู้กับสายฟ้า มังกร เสือ จากนั้นจึงครองแผ่นดินและกำเนิดลูกหลาน ชาวเหมียวจึงยกฐานะของผีเสื้อให้เป็นเทวีกำเนิดของชนชาติด้วย ในภาษาเหมียวมีคำเรียกผีเสื้อว่า “เม่ยปางเม่ยหลิว” (妹榜妹留) แปลว่า “พระแม่ผีเสื้อ” ตามตำนานเล่าว่า พระแม่ผีเสื้อกำเนิดจากต้นเฟิง

(เมเปิ้ล) เมื่อพระแม่ผีเสื้อตายไป วิญญาณก็จะไปสถิตอยู่ ณ ดันเฟิงตามเดิม ชาวเหมียวจึงถือเอาดันเฟิงเป็นโทเท็มของพวกเขาด้วย

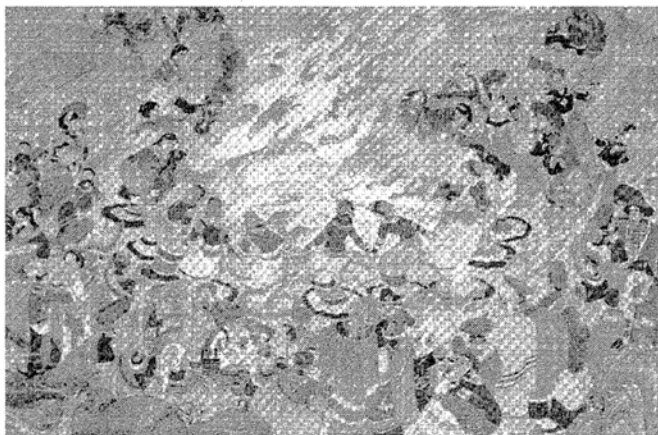
2.7 ดันไม้และพีชอื่นๆ

มีสำนวนของชนชาติอีในเขตเหลียงซานว่า “หินขาวในเว้งน้ำคือมารดา สนเขียวในหุบลึกคือบิดา” (溟池之内，白石是我母；日安深谷，青松是我父。) (何瓊, 2004: 68) แสดงให้เห็นถึงความเคารพต้นไม้ใหญ่ การบูชาโทเท็มที่เป็นต้นไม้ มักจะนำเอาต้นไม้ใหญ่มาเป็นโทเท็ม หลายชนชาตินำบุตรหลานไปไหว้ต้นไม้ใหญ่ เนื่องจากเชื่อว่าต้นไม้จะสามารถพิทักษ์รักษาตัวเด็กได้ และหวังว่าเด็กนั้นจะเติบโตใหญ่แข็งแรงเยี่ยงต้นไม้ด้วย (何瓊, 2004: 67) ชนชาติอีนับถือต้นสน มีประเพณีการนำเด็กชายที่อายุเกินสิบสองปีเข้าไปกราบไหว้ และขอพรจากต้นไม้ในบริเวณป่าที่ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของตน ชนชาติเหมียวบูชาโทเท็มดันเฟิง ตามตำนานของชาวเหมียวที่ว่าดันเฟิงเป็นที่สถิตของวิญญาณพระแม่ผีเสื้อ (ดูข้อ 2.6) ชนชาติปู้บูชาโทเท็มคันไผ่ น้อยนักที่จะเห็นการบูชาพีชขนาดเล็ก เช่น ชนชาติเกอเหล่ที่บูชาโทเท็มน้ำเต้า หรือชนชาติลี่ซู่ (ลีซอ) มีเผ่าหนึ่งใช้ชื่อเผ่าว่าข้าวสาลี เป็นต้น (陶立璠, 2003: 332)

2.8 ไฟ

ชาวอีในเขตเหลียงซาน มณฑลเสฉวนนับถือไฟเป็นโทเท็ม เชื่อว่ากะทะแสะเตาไฟเป็นที่สถิตของเทพแห่งไฟ จึงมีข้อห้ามเดินข้ามหรือเหยียบเตาไฟ

ชาวอีมีการฉลองเทศกาลคบไฟ (火把節) ในคืนวันที่ยี่สิบสี่ถึงยี่สิบหก เดือนหก ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ธัญพืชทั้งหลายในไร่เริ่มออกรวง ตามตำนานเล่าว่าสมัยก่อนมีเทพผู้ชั่วร้ายตนหนึ่งได้รับคำสั่งจากพระเป็นเจ้าให้มารังควานก่อกวนมนุษย์ จากนั้นมีวีรชนชาวอีผู้หนึ่งนามว่าอาทิลปาลุกขึ้นมาสู้กับเทพถึงเก้าวันเก้าคืน สุดท้ายก็สามารถ

รูป 4 เทศกาลคบไฟ

สังหารเทพตนนั้นได้ พระเป็นเจ้าทรงกริ้วมาก ส่งแมลงร้ายลงมาทำลาย
เรือกสวนไร่นา ชาวอู้อิจจึงร่วมกันจุดคบไฟเผาทำลายแมลงร้ายเหล่านั้นเสีย
หลังจากนั้น ในชุมชนชาวอู้อิจมีประเพณีการจุดคบไฟ เดินไล่ไปแต่ละบ้าน
เพื่อกำจัดเสนียดจัญไร จากนั้นก็นำคบไฟของแต่ละคนมารวมกันเป็น
กองไฟกองใหญ่ จัดเป็นงานเลี้ยงคบไฟ อีกส่วนหนึ่งปิกไ้วรอบๆ สถานที่
ที่ประกอบพิธี และปล่อยไ้วเช่นนั้นทั้งคืนโดยไม่ดับ จุดประสงค์เพื่อ
เป็นการไล่แมลงที่จะมากัดกินพืชผลในไร่นาด้วย นอกจากชนชาติอู้อี้แล้ว
ชนชาติไป๋ในเมืองต้าหลี่ก็มีการฉลองเทศกาลคบไฟเช่นเดียวกัน

2.9 ดวงอาทิตย์

ดวงอาทิตย์ถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดชีวิต โดยเฉพาะชาวไร่
ชาวนาที่ต้องพึ่งพาความร้อนจากดวงอาทิตย์ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของ
พืชผล เนื่องจากดวงอาทิตย์เป็นแหล่งพลังงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทั้งยังอยู่สูง
มีोजเข้าใกล้หรือจับต้อง จึงมีการยกให้ดวงอาทิตย์เป็นเทพผู้ให้กำเนิด

ชนชาติไป๋ ปู้หล่าง อี้ (ในมณฑลยูนนาน) ถิ่นบูชาดวง
อาทิตย์เป็นโทเท็ม (ชาวไป๋เรียกดวงอาทิตย์ว่า “เจ้าชีวิต”) และมี

ประเพณีบูชาดวงอาทิตย์ไปต่างๆ กัน นอกจากนี้ ชนชาติที่บูชาดวงอาทิตย์ยังมีชนชาติอาซาง จิงพัว เป็นต้น

นอกจากโทเท็มทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้น ชนชาติกลุ่มน้อยของจีนก็ยังมีการโทเท็มอย่างอื่นอีกมาก แต่แนวความคิดเรื่องโทเท็มอาจไม่ชัดเจนนัก เช่น ชนชาติไป๋ในเขตเมืองต้าหลี่ มณฑลยูนนานถือว่าน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับน้ำ แต่ไม่มีสาเหตุที่แน่ชัดในการเชื่อมโยงน้ำเข้ากับลักษณะเด่นของชนชาติ นอกจากชนชาติไป๋แล้ว ก็ยังมีชนชาติปู้ฮู่ในเขตมณฑลกุ้ยโจว และชนชาติจ้วงในกว่างซี ที่ถือว่าน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3. ความเชื่อเรื่องโทเท็มที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชนชาติกลุ่มน้อย

3.1 โทเท็มกับเทวนิยาย และความเชื่อเรื่องการสืบเชื้อสาย

ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโทเท็มและชนชาติจะเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายทางชาติวงศ์ กล่าวคือ ชนชาติหรือชนเผ่าหนึ่งๆ จะยึดเอาโทเท็มที่ตนบูชาเป็นเหมือนบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดของตน และเชื่อว่าตนเองนั้นเป็นทายาททางสายเลือดของโทเท็มนั้นๆ ด้วย สาเหตุของความเชื่อเช่นนี้มาจากลักษณะของสังคมที่มารดาเป็นใหญ่ในสมัยโบราณ เมื่อใดที่หญิงสาวตั้งครรภ์หรือให้กำเนิดบุตร หลายครั้งจะไม่สามารถบ่งชี้ได้ว่าผู้เป็นบิดาคือใคร (เนื่องจากผู้ชายออกไปล่าสัตว์หาอาหาร และมักไม่ได้กลับมา) ต่อมาคนในเผ่าจึงหาวิธีอธิบายเหตุการณ์เช่นนี้ โดยสร้างสิ่งที่เรียกว่า “วิญญาณโทเท็ม” ขึ้นมา วิญญาณโทเท็มนี้ตามความเชื่อก็มักจะอยู่ในสิ่งต่างๆ ที่อยู่แวดล้อม เช่น ต้นไม้ สัตว์ หรืออาจอยู่ในสถานที่ที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ในกลุ่มชนเผ่านั้น หากหญิงใดได้สัมผัส เห็น หรือเพียงเดินผ่านสิ่งดังกล่าวหรือสถานที่แห่งนั้น วิญญาณโทเท็มก็จะเข้ามาสถิตอยู่ภายในครรภ์ (คูทฤษฎีของเฟรเซอร์) ฉะนั้น หญิงสาวที่ให้กำเนิดบุตรในกรณีเช่นนี้ จะยังถือว่าเป็นหญิงพรหมจรรย์อยู่ เนื่องจากมี

ความเชื่อที่ว่าการตั้งครุฑไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีเพศสัมพันธ์ แต่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ (楊麗娟, 2004: 143-144)

หลายครั้งที่การอธิบายชาติกำเนิดของชนเผ่าจะออกมาในรูปของตำนานหรือเทวนิยาย วิธีนี้จะทำให้โทเท็มที่นับถือบูชาเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ นำมาเกรงในสายตาสมาชิกของชนเผ่าต่างๆ เนื่องจากการทำให้เรื่อง การกำเนิดชาติวงศ์ของตนเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ และในขณะเดียวกันก็ เป็นการเพิ่มความภูมิใจในชาติวงศ์ของตนด้วย ด้วยปัจจัยหลังนี้เอง จึงเกิดตำนานหลายเรื่องที่มีเนื้อหาเป็นการสรรเสริญวีรกรรมปราบทุกข์เชิญของบรรพบุรุษ

ตำนานของชนชาติหลีมีเนื้อความว่า ผัวเมียคู่หนึ่งมีบุตรชายรูปร่างหน้าตาคล้ายคางคก เมื่ออายุได้สิบแปดปีได้ใช้ความสามารถทางารยุทธ์ช่วยกษัตริย์หลินจนรบชนะข้าศึก กษัตริย์หลินได้ทรงให้สัญญาแก่หนุ่มคางคกว่า จะปูนบำเหน็จยกพระธิดาให้เป็นรางวัล แต่ก็ผิดสัญญาดังกล่าวด้วยทรงรังเกียจรูปร่างอันอัปลักษณ์ ทว่าพระธิดาทรงยืนยันจะสมรสกับหนุ่มคางคกให้จงได้ คืนวันสมรส ชายหนุ่มถอดผิวหนังคางคกออก เผยให้เห็นรูปร่างงามภายใน กษัตริย์หลินได้สดับเรื่องประหลาดนี้ ก็ทรงสวมเอาหนังคางคกนั้นแทน แต่กลับกลายเป็นคางคกจริงๆ ไปเสีย ภายหลังชายหนุ่มได้รับสถาปนาให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ นามว่า “กษัตริย์คางคกแห่งหลิน” ชนชาติหลีถือว่า กษัตริย์ผู้เป็นบรรพบุรุษของชนชาติกลายร่างมาจากคางคก จึงยกให้คางคกเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ และมีการนับถือบูชานับแต่นั้น (楊麗娟, 2004: 140)

จากตำนานหรือเทวนิยายข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การนับถือบูชาโทเท็มนี้มักเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องการสืบสายเลือดอย่างแน่นแฟ้น

3.2 โทเท็มกับการตั้งชื่อ

โทเท็มถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเผ่าและมีอำนาจมหาศาล สมาชิกของเผ่าจึงนิยมเอาชื่อของโทเท็มมาตั้งเป็นชื่อเผ่า เป็นการแสดงความ

เคารพต่อโทเท็ม เช่นชนชาตินู้แถบลุ่มน้ำปี้เจียงในมณฑลยูนนานก็มี ประเพณีการตั้งชื่อเผ่าด้วยชื่อสัตว์ต่างๆ เช่นเสือ ผี หรืองู เป็นต้น (陶立璠, 2003: 331) หรือชื่อบุตรธิดาของตน เช่นตัวอย่างที่ปรากฏใน วัฒนธรรม หุ่นงูและประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ (孟馳北《草原文化與人類歷史》 อ้างถึงใน 姜戎, 2004: 264) ว่าดังนี้

หลี่ไป่¹¹ ก็มีสายเลือดของเผ่าทงเจว่ หลักฐานสามารถดูได้จากชื่อบุตรและธิดาของเขา บุตรชายชื่อ “พั่วหลี่” เป็นชื่อที่แปลไม่ได้ในภาษาฮั่น ที่จริงแล้วชื่อนี้เป็นคำทับศัพท์จากคำในภาษาทงเจว่ แปลว่า “หมาป่า” หมาป่าเป็นสัญลักษณ์บูชาประจำเผ่าของทงเจว่ การใช้ชื่อพั่วหลี่ตั้งเป็นชื่อบุตรนี้ก็เหมือนกับชาวฮั่นที่ใช้ “หลง” (มังกร) ตั้งชื่อเช่นกัน บุตรีของหลี่ไป่ชื่อว่า “หมิงเยว่หนู” ปัจจุบันมีเด็กผู้หญิงชนชาติอุยกูร์ที่ชื่อ “อาอีหนูเออร์” อยู่เป็นจำนวนมาก “อาอี” คือดวงจันทร์ (เยว่) “หนูเออร์” แปลว่าแสง ชื่อหมิงเยว่หนูนี้ เยว่เป็นการแปลความหมาย ส่วนหนูเป็นการแปลทับเสียง

ในสมัยโบราณ ชนชาติทางตะวันตกที่บูชาโทเท็มนกต่างก็ใช้ชื่อนกชนิดต่างๆ มาตั้งเป็นชื่อตระกูล เช่น หงส์ นางแอ่น คูเหว่า ปั่วเหลา ซิงเหนี่ยว ดันเหนี่ยว อุจิ่ว เป็นต้น (何新, 2004: 104)

ชนชาติอุยกูร์บูชาโทเท็มเสือ การเอาชื่อเสือมาตั้งเป็นชื่อบุตรหรือชื่อสถานที่มิให้เห็นค่อนข้างเยาะ เช่นมีบุคคลในตำนานของชาวอุยกูร์ชื่อ “เสือสำริด” และ “เสือเหล็ก” ชาวอุยกูร์ในแถบตะวันตกของมณฑลหูเป่ย์ และหูหนาน ก็มักใช้อักษรคำว่า “เสือ” มาตั้งชื่อเสมอไป ชื่อสถานที่ก็

¹¹ หลี่ไป่ (李白 ค.ศ. 701-762) ชื่อรองว่าไท่ไป่ มหากวีแนวโรแมนติกในสมัยราชวงศ์ถัง ถือกำเนิดที่เมืองซู่เซ่ 穗葉 (ปัจจุบันคือประเทศคีร์กีซสถาน) เมื่อยังเยาว์ย้ายตามบิดามาอยู่ที่อำเภอทางหลง เมืองเหมียนโจว (ปัจจุบันคืออำเภอเจียงไหว มณฑลเสฉวน)

อย่างเช่น “ศาลาเสื่อชาว” เป็นต้น นอกจากชนชาติอุเจียแล้วก็มีความเชื่อที่ใช้คำว่าเสื่อมาตั้งเป็นชื่อสกุล เพื่อบอกว่าเป็นทายาทของเสื่อด้วย

ในอำเภอหรงเจียง มณฑลกุ้ยโจว มีหมู่บ้านของชนชาติเหมียวหมู่บ้านหนึ่งชื่อว่า “เจ้อเหมิ่ง” “เจ้อ” หมายถึงบ้าน “เหมิ่ง” หมายถึงดินเฟิง “เจ้อเหมิ่ง” จึงแปลว่า “หมู่บ้านดินเฟิง” เดิมสถานที่นี้เป็นที่รกร้างไร้คนอยู่อาศัย แต่เนื่องจากมีดินเฟิงขึ้นอยู่หนาแน่น ชาวบ้านที่ย้ายถิ่นที่อยู่มาอาศัยที่นี้จึงยึดเอาดินเฟิงเป็นเสมือนผู้พิทักษ์ของหมู่บ้าน และตั้งชื่อหมู่บ้านตามที่กล่าว

3.3 โทเพิ่มกับพิธีกรรมและข้อห้าม

ในสังคมที่นับถือโทเพิ่มเดียวกัน จะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับโทเพิ่มที่บูชาาร่วมกัน โดยหลักๆ แล้ว จะมีการแบ่งพิธีกรรมออกเป็นสามแบบ คือ พิธีกรรมปวารณาตนเป็นสมาชิกของเผ่า (หรือเรียกว่าพิธีกรรมเจริญวัย) พิธีกรรมการสืบสายเลือด และพิธีกรรมบูชา (何瓊, 2004: 53)

แต่ละชนเผ่าหรือชาติวงศ์ก็จะมีสถานที่ลับไว้สำหรับเก็บรักษาโทเพิ่ม ห้ามคนนอกเข้าใกล้ หรือห้ามผู้หญิงและเด็กจับต้องโทเพิ่ม มีเพียงหัวหน้าเผ่าเท่านั้นที่ได้รับสิทธิ์ ในแต่ละชนเผ่าก็จะมีศูนย์กลางโทเพิ่ม ซึ่งใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมบูชาโทเพิ่ม (陶立璠, 2003: 331) ในกรณีที่น่าสัต์ว้าเป็นโทเพิ่มนั้น โดยปกติแล้วจะมีข้อห้ามตามประเพณีที่แน่นอนในเผ่าเกี่ยวกับการห้ามฆ่าสัตว์อันเป็นโทเพิ่ม เว้นแต่เป็นการฆ่าเพื่อนำมาประกอบพิธีบูชาโทเพิ่มนั่นเอง (Kottak, 2000: 313 และ 林惠祥, 2002: 233) นอกจากจะห้ามฆ่าแล้ว ยังต้องปฏิบัติต่อสัตว์ที่เป็นโทเพิ่มนั้นอย่างดี โดยให้อาหารดีๆ เลี้ยงดูให้มีอายุยืนยาว และยกฐานะให้เป็นเทพ เช่นเทพแพะในประเพณีของชนชาติเจียง เป็นต้น (何星亮, 2002) ประเพณีของชาวเขาห้ามกินเนื้อสุนัข เนื่องจากชนชาติเขายูชาโทเพิ่มสุนัข ในตำนานของชาวเขาก็กมีเทพผานฮู่ (盤瓠) ที่มีรูปร่าง

เป็นครั้งสู่ครั้งคนปรากฏอยู่

ชนชาติตั้งในมณฑลกุ้ยโจวมีพิธีบูชามังกรทุกวันที่สองเดือนสองจะนำวัวมาเชือดแล้วนำมาแบ่งกันกิน เรียกว่าเป็นการ “กินเนื้อมังกร” ระหว่างกินเลี้ยงในพิธีก็มีการขับร้องเพลงห้ามังกรคืนตำแหน่ง พอเข้าเดือนสามชนชาติตั้งในมณฑลหูหนาน กว่างซีและกว่างตงก็จะโปรยดอกไม้จัดพิธีบูชาธิดามังกร ชนชาติพุมิในเขตอำเภอหลานผิงและหนิงล่างในมณฑลยูนนานก็มีการบูชามังกรเช่นกัน เรียกว่า “พิธีสักการะสระมังกร” ชนชาติปู้อี้มี “เทศกาลมังกรขาว”

ชนชาติตั้งมีประเพณีไหว้เทพว้าว โดยจัดขึ้นทุกปี วันที่แปดเดือนสี่หรือวันที่หกเดือนหก จะให้วัวได้หยุดพักจากงานหนึ่งวัน มีการนำเป็ดไก่อมาตั้งเป็นเครื่องสังเวย และจุดธูปกราบไหว้แสดงความเคารพ นอกจากนี้ยังเอาข้าวเหนียวดำที่ทำมาเป็นพิเศษให้วัวกินด้วย ชาวดังเรียกว่า “วันไหว้เทพว้าว”

ในวันที่หนึ่งเดือนสิบของทุกปี ชนชาติเกอเหล่าในบริเวณเขตจูนอี้และเหวินหวย จะจัดงานเทศกาลพระโคขึ้น บ้างเรียกว่า “ไหว้โพธิสัตว์ว้าว” หรือ “ไหว้เทพว้าว” พวกเขาถือว่าเทศกาลดังกล่าวก็เหมือนกับการฉลองวันเกิดให้วัว เอาผ้าสีเขียวสีแดงมาพันห่มที่ตัววัว จุดประทัดรีนเริงให้วัวกินอาหารที่ดีๆ เพื่อเป็นการแสดงความขอบใจที่วัวได้ช่วยเหลืองานในไร่นามาโดยตลอด

ชนชาติปู้ฮูชาโทเต็มตันไผ่ หากหญิงใดไม่มีบุตร จะนำไม้ไผ่มาทำเป็นเกี้ยว ตัดกระดาษสีแดงหรือสีเขียวเป็นรูปคนใส่ไว้เกี้ยว (สีแดงหมายถึงลูกชาย สีเขียวหมายถึงลูกสาว) แล้วนำไปวางไว้หน้าหญิงผู้นั้น จากนั้นก็ให้ขึ้นเกี้ยว ทำพิธีขออนุเคราะห์

นอกจากตัวอย่างดังที่ยกมาข้างต้น ก็ยังมีประเพณีพิธีและข้อห้ามเกี่ยวกับโทเต็มของแต่ละชนชาติอีกมาก จึงขอสรุปเป็นตารางให้ดูคร่าวๆ ดังต่อไปนี้

ตารางแสดงโทษทัณฑ์ของชนชาติกลุ่มน้อยและประเพณีพิธี/เทศกาล/ข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับโทษทัณฑ์

ลำดับที่โทษทัณฑ์		ชื่อชนชาติกลุ่มน้อย	ประเพณีพิธี/ เทศกาล/ข้อห้าม
1	ม้งกร	อี (ไอลาซาน มณฑลยูนนาน)	ทำ “หินม้งกร” เป็นเครื่องราง ช่วยให้คลอดบุตรง่าย
		ปู้อี	พิธีบูชาม้งกร “เทศกาลม้งกรขาว”
		เหมียว	พิธีเรียกม้งกร เทศกาลเรือม้งกร
		ดั่ง (ในมณฑลกุ้ยโจว) ดั่ง (ในมณฑลหูหนาน กว่างซี กว่างตง)	เทศกาลรับม้งกร (วันที่สองเดือนสอง) เทศกาลโปรยดอกไม้ (วันที่สามเดือนสาม)
		เหยา	เทศกาลหัวม้งกร (วันที่ห้า เดือนอ้าย)
		พูมี (ในเขตอำเภอ หลานผิง หนิงล่าง มณฑลยูนนาน)	พิธีสักการะสระม้งกร (หลานผิง-เดือนสอง, हनิงล่าง-เดือนสามและเจ็ด)
2	เสื่อ	อี	พิธีแต่งงาน เชิดหุ่นเสื่อ
			พิธีศพ นำหนังเสื่อห่อศพแล้วเผา
			ยกเว้นการล่าเสื่อในฤดูล่าสัตว์
			รับบรรพบุรุษเสื่อ (วันที่แปดเดือนอ้าย)
			ส่งบรรพบุรุษเสื่อ (วันที่สิบห้าเดือนอ้าย)

3	ว้าว	คู่เจีย	พิธีสักการะเทพหลัว (เสือ)
		ไป	พิธีบูชาเสือขาว
		ตั้ง	พิธีบูชาเทพว้าว (วันที่แปดเดือนสี่ หรือวันที่หกเดือนหก)
		เกอเหล้า	เทศกาลพระโค (วันที่หนึ่งเดือนสิบ) ไม่ตีวัว ไม่กินเนื้อวัว
		เต้อ่าง	พิธีไหว้วัวเหลืองในตำนาน (ถือว่าว้าวสอนให้รู้จักทำไร่ไถนา)
4	แพะ	เหยา	ประเพณีรับ-ส่งว้าว (การแสดงเลียนแบบว้าว)
		เจียง	พิธีเจริญวัย ห้ามฆ่าแพะที่นำมา ประกอบพิธี (เพราะถือว่าแพะ เป็นตัวแทนของคนคนนั้น) ต้องเลี้ยงดูอย่างดี จนกว่าจะแก่ตาย
5	สุนัข	เซอ	พิธีเจริญวัย บูชาเทพผานฮู่ พิธีแต่งงาน แขนวนรูปโทเต็ม
		เหยา (ในกว้างซี กว้างตง หูหนาน)	พิธีอัญเชิญผานหวาง
6	นก	ลี่ซู่	พิธีศพ ห้ามจุดธูป (ถือว่าก้านธูปคือขานก)
7	ผีเสื้อ	เหมียว	พิธีบูชาพระแม่ผีเสื้อ
8	ไฟ	อี (เหลียงซาน มณฑลเสฉวน)	ห้ามเดินข้ามหรือเหยียบเตาไฟ
		ไป	เทศกาลลบไฟ (วันที่ยี่สิบสี่-ยี่สิบหก เดือนหก)

9	ควง อาทิตย์	ไป	พิธีบูชาพระอาทิตย์
		ปูหล่าง	เทศกาลรับพระอาทิตย์ขึ้น
		อี (ในมณฑลยูนนาน)	พิธีไหว้พระอาทิตย์
10	คันไม้	อี (คันสน/คันเกาลัด)	นำเด็กชายอายุเกินสิบสองปี ไปกราบไหว้ขอพรกับคันไม้ (วันที่สิบสามเดือนสาม)
			ห้ามตัดคันไม้ บริเวณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
		อี (คันไผ่ - เฉพาะใน กว่างซีและยูนนาน)	นำเลือดจากการคลอดบุตรมาใส่ ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ อุดด้วย ใบกล้วย แล้วนำไปแขวนไว้ที่ กิ่งไผ่ เพื่อแสดงว่าเป็นทายาท
		เหมียว (คันเฟิง และคันไม้ใหญ่อื่นๆ)	พานบุตรหลานไปไหว้คันไม้ เพื่อขอพร และขอให้คันไม้นั้น ปกปักรักษา
		ปู้อี (คันไผ่)	ประเพณีขอบุตรธิดา

จากตาราง จะเห็นว่าพิธีกรรมหรือข้อห้ามต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโทเท็มนั้น ล้วนแต่เป็นการแสดงความนับถือต่อโทเท็มของชนชาติของตนทั้งสิ้น ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์อย่างดีถึงบทบาทของโทเท็มที่มีต่อชนชาติต่างๆ ว่าเป็นเสมือน “ผู้เฒ่า” ของชนเผ่า ที่ได้รับความเคารพยำเกรงจากสมาชิกของชนเผ่าเหล่านั้น สมาชิกในชนเผ่าจะปฏิบัติต่อโทเท็มด้วยความนับถือบูชา ด้วยความหวังว่าอำนาจของโทเท็มจะคอยดูแลและปกปักรักษาประชาชนของพวกเขาคน ให้มีแต่ความสงบสุขร่มเย็นเป็นการตอบแทน

แม้ว่าความเชื่อเรื่องโทเท็มดูเหมือนจะเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มคน

สมัยโบราณ อันแฝงไปด้วยหลักความเชื่อที่ดูมงาย แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าในโลกปัจจุบันนี้ก็ยังมีย่องรอยของโทเท็มหลงเหลือให้เห็นอยู่ แม้ในสังคมที่เจริญในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยโทเท็มนั้นได้เปลี่ยนบทบาทกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติแทน แต่ก็ยังมีอิทธิพลต่อจิตสำนึกความเป็นชาตินั้นๆ อยู่ เช่น มังกรเป็นสัญลักษณ์ของจีน หมี่ขาวเป็นสัญลักษณ์ของรัสเซีย จิงโจ้เป็นสัญลักษณ์ของออสเตรเลีย ช้างเป็นสัญลักษณ์ของไทย เป็นต้น

การศึกษาเรื่องการบูชาโทเท็มนี้ นอกจากทำให้เข้าใจที่มาของความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติจีน ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของคติชนพื้นบ้านจีนแล้ว ยังทำให้เห็นว่าความสำคัญของชาติกำเนิดที่มีต่อกลุ่มคนแต่ละชาตินั้นมีมากเพียงใด พร้อมทั้งทำให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่พยายามหาวิธีอธิบายความเป็นมาของชาติกำเนิดตนเองได้อีกด้วย

ภาคผนวก

ตารางแสดงชื่อชนชาติทั้ง 56 ชนชาติของจีน

ที่	ชื่อชนชาติ	ชื่อโรมัน	ชื่อจีน
1	ฮั่น	Han	漢族
2	เหมิงกู่ (มองโกล)*	Mongol	蒙古族
3	หุย	Hui	回族
4	จาง (ทิเบต)*	Zang	藏族
5	อุยกูร์	Uygur	維吾爾族
6	เหมียว (ม้ง/แม้ว)*	Miao	苗族
7	อี้	Yi	彝族
8	จ้วง	Zhuang	壯族
9	ปู้ยี่	Buyei	布依族
10	เฉาเสียน (เกาหลี)*	Choseon	朝鮮族
11	หม่าน (แมนจู)*	Man	滿族
12	ต้ง	Dong	侗族
13	เหยา (เย้า)*	Yao	瑤族
14	ไบ่	Bai	白族
15	ตูเจีย	Tujia	土家族
16	ฮานี	Hani	哈尼族
17	คาซัค	Kazak	哈薩克族
18	ไต้ (ไต)	Dai	傣族
19	หลี่	Li	黎族
20	ลีซู่ (ลีซอ)*	Lisu	傈僳族
21	หว่า (ว้า)*	Va	佤族

22	เซอ	She	畲族
23	เกาซาน	Gaoshan	高山族
24	ลาฮู	Lahu	拉祜族
25	ส่วย	Sui	水族
26	ตงเซียง	Dongxiang	東鄉族
27	นาซี	Naxi	納西族
28	จิงพั่ว	Jingpo	景頗族
29	คีร์กีซ	Kyrgyz	柯爾克孜族
30	ตู๋	Tu	土族
31	ต้าว่อเอ๋อร์	Daur	達斡爾族
32	มู่เหล้า	Mulao	仡佬族
33	เซียง	Qiang	羌族
34	ปู้หล่าง	Blang	布朗族
35	ซาลา	Salar	撒拉族
36	เหมานาน	Maonan	毛南族
37	เกอเหล้า	Gelao	仡佬族
38	ซีปั๋ว	Xibe	錫伯族
39	อาซาง	Achang	阿昌族
40	พูมี	Pumi	普米族
41	ทาจิก	Tajik	塔吉克族
42	นู่	Nu	怒族
43	อุซเบค	Uzbek	烏孜別克族
44	รัสเซีย	Russ	俄羅斯族
45	เอ๋อเวินเก๋อ	Ewenki	鄂溫克族
46	เต๋ออ้าง	Deang	德昂族
47	เป๋ออัน	Bonan	保安族

48	ยวี่กู๋	Yugur	裕固族
49	จิง	Gin	京族
50	ทาทาร์	Tatar	塔塔爾族
51	ตู๋หลง	Derung	獨龍族
52	เอ้อหลุนซุน	Oroqen	鄂倫春族
53	เฮ้อเจ้อ	Hezhen	赫哲族
54	เหมินปา	Monba	門巴族
55	ลอปา	Lhoba	珞巴族
56	จิ้นว่	Jino	基諾族

*หมายเหตุ ชื่อของชนกลุ่มน้อยต่างๆ ยึดเอาเสียงภาษาจีนกลางเป็นหลัก ยกเว้นบางชนชาติที่มีชื่อเป็นตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด เช่น ชนชาติรัสเซีย เป็นต้น หลายชนชาติเป็นที่รู้จักคุ้นเคยดีในไทย ก็จะใส่ชื่อที่คนไทยคุ้นเคยกันไว้ในวงเล็บ

ภาษาจีน

หนังสือ

- 高奇等。2005。走進中國民俗殿堂。濟南：山東大學出版社。
- 何 瓊。2004。西部民族文化研究。北京：民族出版社。
- 何 新。2004。談龍說鳳。北京：時事出版社。
- 吉成名。2001。中國崇龍習俗。天津：天津古籍出版社。
- 姜 戎。2004。狼圖騰。武漢：長江文藝出版社。
- 林惠祥。2002。文化人類學。北京：商務印書館。
- 宋兆麟。2004。民間性巫術。北京：團結出版社。
- 陶立璠。2003。民俗學。北京：雪苑出版社。
- 王文光、薛群慧、田婉婷。2001。雲南的民族與民族文化。昆明：雲南教育出版社。
- 韋明鐸。2005。動物表演史。濟南：山東畫報出版社。
- 文史知識編輯部。1993。中國古代民族誌。北京：中華書局。
- 徐萬邦、祁慶富。1997。中國少數民族文化通論。北京：中央民族大學出版社。
- 楊麗娟。2004。世界神話與原始文化。上海：上海社會科學院出版社。
- 鍾敬文。2004。民俗學概論。上海：上海文藝出版社。

หนังสือแปล

- (奧)弗洛伊德。2005。圖騰與禁忌。文良文化譯。北京：中央編譯出版社。
- (蘇)Д. Е. 海通。2004。圖騰崇拜。何星亮譯。桂林：廣西師範大學出版社。
- (英)愛德華·B. 泰勒。2004。人類學：人及其文化

研究。連樹聲譯。桂林：廣西師範大學出版社。

(英)愛德華·B. 泰勒。2005。原始文化：神話、哲學、宗教、語言、藝術和習俗發展之研究。連樹聲譯。桂林：廣西師範大學出版社。

บทความจากหนังสือ

何星亮。2002。“圖騰崇拜與人生儀禮。”二十世紀中國民俗學經典·社會民俗卷。北京：社會科學文獻出版社。

王承權。1984。“納西族山神崇拜初析。”民族學研究(第七輯)。北京：民族出版社。

楊傑宏。2002。“史詩的背後——試論納西先民的圖騰崇拜及其傳承關係”。納西文化印象。北京：民族出版社。

ภาษาอังกฤษ

หนังสือ

Kardiner, Abram, and Edward Preble. 1963. **They Studied Man**. New York: Mentor Books.

Kottak, Conrad Phillip. 2000. **Cultural Anthropology (8th edition)**. Boston: The McGraw-Hill Companies, Inc.

บทความจากหนังสือ

Weiner, James F. 1998. “Myth and Metaphor.” **Companion Encyclopedia of Anthropology**. New York: Routledge.